

Posudek školitele na disertační práci Mgr. Kataríny Mašterové, Bazilika a klášter sv. Jiří na Pražském hradě vo svetle archeologického výskumu, vypracováno na FFUK v Praze, Ústav pro archeologii, Historické vědy – Pravěká a středověká archeologie, 2015

Disertační práce Kataríny Mašterové byla vypracována v rámci doktorského studia na FFUK (Ústav pro archeologii) probíhajícího v letech 2007-2015. Vedoucím práce byl prof. Petr Sommer, konzultantem prof. Jan Klápště. Zkoušky a studijní povinnosti byly úspěšně splněny do školního roku 2009/2010, státní doktorská zkouška byla složena dne 13. 9. 2010 s hodnocením „prospěla“. Ze zdravotních důvodů bylo K. Mašterové schváleno prodloužení termínu odevzdání práce, a to do 31.7.2015 a disertace byla v tomto termínu skutečně odevzdána. Doktorandka tedy celé studium absolvovala řádně a splnila všechny studijní povinnosti.

Její disertace se zabývá velmi spleťtým a závažným tématem začátků naší sakrální architektury s akcentem na baziliku a klášter sv. Jiří na Pražském hradě ve střeoevropském kontextu. Autorčin přístup k tomuto úkolu se poprvé projevuje již v úvodu. Složitost vývoje stavby jakoby akcentuje vědomí složitost osudů chrámu, který byl „pronásledován“ dějinami při změnách poslání i interpretace, což u prvořadé stavby spjaté s ideovým i mocenským centrem českého státu vlastně nepřekvapuje – spíše symbolizuje osudy státu a jeho komunity. Důsledkem je ovšem chaos v chápání jeho jednotlivých fází i celku – prvního ženského kláštera na území Čech, způsobený jak složitostí dějů, torzovitostí pramenů, které je dokumentují, tak omezeností hledisek jednotlivých medievistických oborů přistupujících k poznání pouze z hlediska vlastních otázek a možností.

Logickou nutnost interdisciplinární spolupráce přitom naznačuje následující kapitola, která předkládá jednotlivé typy pramenů vypovídajících o bazilice a svatojiřském klášteře. Jde přitom o písemné prameny, plány, ikonografické prameny, soubory dokladů vývoje stavby (zejména architektonické detaily a samotnou architekturu) a přirozeně velké soubory archeologických pramenů z různých fází výzkumu. Z těchto pramenných základů vychází další kapitola zabývající se sumarizací historie kláštera sv. Jiří. Její část zaměřená na písemné prameny je víceméně shrnutím dosavadního výzkumu a pro potřeby publikace bude dobré ji znovu revidovat a doplnit. Např. Boháčovy úvahy o kostele v Doubravce nebo ve Vraném je třeba aktualizovat, je třeba odstranit nepřesnosti, jako že Čechy byly podřízeny Arnulfovi Zlému (na jiném místě je Konrád označen jako saský panovník), že Jindřich I. vládl od roku 918, že zničení pece svatojiřské abatýše patří k roku 1055, že jsou ludmilské relikvie přístupné k roku 1100, že roku 1142 svatojiřské jeptišky chtěly i podruhé vynést Ludmiliny ostatky z Hradu atd. Dobré bude také upravit formulace, jako že říšský císař, Barbarossa udělil Vladislavu I. možnost nosit korunu. V souvislosti s Teplicemi je třeba dodat, že zdejší klášter téměř doslova vychází z příkladu svatojiřské baziliky z doby po roce 1142. Rukopis A7 De civitate Dei se známou iluminací na fol. 1v. dnes spíše není důkazem o Ludmilině kultu v době okolo r. 1200. Kunhuta z Kolovrat nemohla jednat o kompaktech.

Zatímco předchozí kapitola je jakýmsi průvodcem stavebními dějinami a prameny svatojiřského kláštera, je následující kapitola zajímavou sumarizací vývoje památkové péče 19. a 20. století v souvislosti s názorem na historickou a estetickou hodnotu historické architektury a na její zapojení do aktuální společenské a politické diskuse. Užitečné jsou medailonky věnované významným osobnostem spojeným s rekonstrukcí a obnovou kláštera, zejména s odkazy na příslušné archiválie. Tím, že kapitola přechází z oblasti poznatků zmiňovaných v literatuře a v archiváliích do roviny autorčiných vlastních poznatků, mění se její charakter. Sestupuje do detailu, který by však bylo dobré propojit s interpretací uchopitelných celků.

Sympatické je, že mezi prameny dokreslující vývoj areálu autorka řadí významné architektonické detaily, fresky z interiéru baziliky, hrobové textílie, prameny dokládající středověkou hudební kulturu konventu a středověké rukopisy se vztahem ke svatojiřským benediktinám. I tento text však zůstává více v úrovni komentovaného výčtu než mezioborové interpretace. Neinformovaný čtenář by navíc musel pro svoji orientaci hledat vysvětlení řady pojmů, např. co je „Via longa“ atd.

Metodologie autorčiny práce je správně a logicky založena na interdisciplinaritě v kontrastu s často v tomto ohledu nedostatečnými staršími akcemi. Tristně působící výčet oborově izolovaných starších akcí historických i stavebně historických a je správným autorčíným postulátem, že soudobý výzkum musí mít znaky všestranného vytěžení disponibilních pramenů. Obávám se však, že např. zmiňované německé *Bauforschung*, ev. *Kirchenarchäologie* tuto komplexnost stále mnohdy postrádají.

Po předchozí přípravě terénu pro vlastní analýzu autorka představuje jádro své disertace, tedy pokus o komplexní rekonstrukci baziliky a kláštera jako celku, o němž vypovídají prameny shromážděné do mimořádné databáze obsahující plánovou dokumentaci, fotografické soubory, rekonstrukční schémata, 3d rekonstrukce atd. Především v této části autorka prokazuje svoji schopnost analyticky uvažovat a vytěžovat mimořádné spektrum informací. Je však třeba konstatovat, že syntetické využití pečlivých analytických zjištění je rozdílné. Většině analyzovaných úseků schází pokus o komplexní charakteristiku růstu a změn objektu(ů), jak je tomu naopak v případě kaple sv. Anny nebo klauzurního stavení (i když i v jeho případě je možné uvažovat např. o diskusi se závěry Anežky Merhautové opírajícími se o rozbor *Ordo servicii Dei*). Na druhé straně je fakt, že u řady situací lze z dnešního hlediska konstatovat jenom alternativy řešení nebo ještě spíše alternativy analýz vzájemných vztahů zjištěných situací.

Daleko konzistentnější je popis a interpretace nadzemních částí staveb. Pečlivý a poučený popis baziliky dobře charakterizuje stav jejího poznání a interpretace. Z řady souvisejících otázek bych se zeptal na upřesnění rekonstrukce západního chóru „probíhajícího ve tvaru L“, která se vzpírá mého chápání. Představu o vývoji architektonické podoby chrámu a konventu významně rozšiřuje následující kapitola zabývající se svatojiřským lapidáriem, v níž také díky kombinaci závěrů technologických a materiálových

figurují archeologické datace opírající se o keramiku (pokud šlo o nálezy detailů z archeologických situací). To vše – doplněno exkurzem o analýzách malt je přehledem badatelských možností budoucnosti.

Celá tato výzkumná a revizní námaha ústí v rekonstrukci jednotlivých fází baziliky. Její kostrou je významně upřesněný obraz Vratislavova kostela se západní kryptou a jakousi západní předsíní, tušeným prostorem jinak neznámého východního závěru a snad dřevěným(?) konventem. Na místě je autorkou položena otázka, jak je tomu s kvádríkovou technikou u této nejstarší stavby a s jejím datováním?

Bazilika z doby po požáru v roce 1142 je uchopitelná daleko konkrétněji. Trojlodí se západní a východní kryptou získalo kapli sv. Ludmily datovanou na základě pozorování o jejích základových poměrech a vazbách na závěr jižní lodi baziliky. Tím, doufejme, končí diskuse o stáří této budovy. K bazilice této etapy patří i dvě východní věže, podoba východního závěru pod nimi není problémová. Výtečný analytický příklad autorčiny práce souvisí s rekonstrukcí západního chóru, v jehož severní stěně jsou otisky schodiště tradičně spojovaného právě s chórem. Rozborem komunikačního schématu při tvorbě 3d modelu však autorka přesvědčivě dospívá k závěru, že schodiště patřilo k první podobě chrámu (novým zjištěním je, že stopy této budovy shledává i ve stojícím zdivu, což je pozoruhodný závěr překračující jinak neřešitelnou polemiku A. Merhautové s I. Borkovským). Přesvědčivý je rovněž způsob rekonstrukce průčelí baziliky druhé etapy s arkádou, na niž navazovala „Via longa“. Popravdě si však neumím představit přízemní prostor mezi průčelím baziliky a západní kryptou, stejně jako otevření hlavní lodě až po uvedenou arkádu.

Sumarizace poznatků o konventní budově stavěné současně s bazilikou 2. etapy je užitečná v řadě detailů. Bylo by snad ještě dobré zmínit se o interpretaci jižní místnosti jako kapitulní síně, jak to předpokládala A. Merhautová.

Důležitou součástí této partie textu je rozbor gotických a barokních částí stavby a pohřebních areálů baziliky. Následující přehledné kapitoly o sakrální raně středověké architektuře v Řezně a o ženských saských konventech a jejich chrámech je třeba zatím brát jenom jako úvod k celkové analýze. Osobně se domnívám, že analogie s Gernrode (A. Merhautová) není sice přesná formálně, ale rozhodně typově a funkčně ano. Podobně lze chápat přehled nejstarší domácí sakrální architektury, byť velmi aktuální s již s nově identifikovaným centrálním chrámem na Vyšehradě, s upřesněnou interpretací vývoje kostela Panny Marie na Hradě nebo s aktuálním závěrem o dataci přestavby svatovítské rotundy na základě odmítnutí kvádríkové struktury jako díla 10. století (což je závěr vycházející z rozboru stavebních technik nejstarších českých chrámů).

Autorčin rozhled dokumentují závěrečné kapitoly vkládající problematiku svatojiřského kláštera do rámce evropského ženského monasticismu, pražské architektury doby Vladislava II. a do rámce samotného Pražského hradu. Sympatické pokusy autorky a jejích spolupracovníků souvisejí s liturgickými interpretacemi areálu v souvislosti s tzv.

stacionární liturgií. Jde v zásadě o aplikaci Lehmannova principu Kirchenfamilie, na Hradě doloženého známými krytými chodbami spojujícími katedrálu, kostel sv. Bartoloměje a svatojiřskou baziliku. Pokus zařadit svatojiřský klášter do vlivu hirsauké reformy nedokáže posoudit z hlediska liturgického, myslím však, že u architektury baziliky je tento směr úvah vyloučen. Logicky následuje odkaz na příbuznou baziliku v Teplicích a zařazení do rámce české raně středověké monastické architektury.

Práce Kataríny Mašterové na mnoha místech dokazuje, že autorka své téma dobře zná – je ostatně mnohaletou účastnicí výzkumu Pražského hradu a svatojiřského kláštera. Spolehlivě zná prameny, které důkladně analyzuje, aby mohla zformulovat závěry – samozřejmě někdy jen dílčí a pracovní (do publikace, kterou rozhodně doporučuji, bude ovšem třeba v daleko větší míře zařadit komentáře postupů těchto analýz). Není obvyklé, aby školitel napsal vlastně ještě jeden oponentský posudek. Chtěl jsem však přece jenom blíže okomentovat práci, jejíž zrod léta sleduji, a to s radostí nad jejím postupem. Samozřejmě doporučuji, aby byla postoupena k obhajobě a dalšímu řízení vedoucímu k udělení vědecké hodnosti PhD.

V Praze 15. 9. 2015

Prof. PhDr. Petr Sommer, CSc., DSc.